

Čo sú to nové myšlienky?

Andrej Szolgay

SÉRIA: V čom spočíva novosť idey sociálnej trojčlennosti?, časť 1.....str.1

Trojakosť súčasnej ľudskej spoločnosti

SÉRIA: V čom spočíva novosť idey sociálnej trojčlennosti? časť 2.....str.2

Samovoľné odčleňovanie ekonomickej sféry spoločnosti

SÉRIA: V čom spočíva novosť idey sociálnej trojčlennosti?, časť 3.....str.5

Niektor by mohol namietať pri čítaní článkov Trojčlennosť a intelektuáli, Túžba doby po myšlienkach alebo Sto rokov politického snívania (1914 - 2014), že je síce pekne vyzývať ľudí k osvojeniu si nových myšlienok, ale že tu sa vlastne o žiadnych nových myšlienkach nehovorí, pretože celá táto záležitosť so sociálnou trojčlennosťou je stará už sto rokov. Svet sa odvtedy zmenil v takej miere, že nie je isté, či to, čo sa tu hlása ako „nové“, je vôbec použiteľné, o novosti ani nehovoriac.

Táto námietka je oprávnená v tom zmysle, že sa treba stále pýtať, či naša myšlienková výbava, na základe ktorej sa snažíme utvárať svet, zodpovedá tomu, čo je v danej dobe potrebné a aj uskutočniteľné vzhľadom na podmienky a ľudí, ktorí sú k dispozícii. Ani Rudolf Steiner si nemyslel, že táto idea sociálnej trojčlennosti je niečo trvalo platné. Na otázku, či je sociálna trojčlennosť niečím, čo považuje za večne platnú pravdu, ktorá vytvorí trvalé sociálne formy, odpovedal:

„V posledných storočiach sa prirodzene usilovalo o vytvorenie jednotného štátu; dnes sme v konkrétnej prítomnosti tak ďaleko, že ho musíme rozčleniť na tri časti. Po nejakom čase príde znovu to druhé, spojenie (syntéza).“

Doposiaľ sa nepodarilo dať ľudskej spoločnosti zdravú trojčlennú formu. Ak by už onen čas na realizáciu ubehol (ešte si ukážeme, že to tak nie je), aj keby už prišiel čas na tú novú syntézu troch spoločenských oblastí, stále by tu chýbal onen medzikrok v podobe trojako členenej spoločnosti, a preto by táto syntéza nemohla byť urobená zdravým spôsobom. Bolo by to, akoby sme pri vývoji a výchove, resp. vzdelávaní dieťaťa chceli po skončení materskej školy preskočiť základnú školu a poslať ho rovno na gymnázium.

Z toho, čo bolo uvedené vyplýva, že nové myšlienky sú také, ktoré nám pomáhajú, aby sme to naše „dieťa“, tú našu spoločnosť, ktorej podoba nie je výsledkom nejakých prírodných síl, ale je výsledkom nášho každodenného konania - aby sme jej vývoj viedli zdravým spôsobom. To skutočne nejde bez poznania základných zákonitostí spoločenského vývoja. Toto poznanie je dnes ešte veľmi málo rozšírené, a preto sa dá aj po sto rokoch označiť za nové. Nejde o nové myšlienky v dnešnom povrchnom zmysle podľa dátumu ich zverejnenia, ale nové v tom zmysle, že to je niečo pre značný počet ľudí dosiaľ nepoznané.

V ďalšej časti tohto zamyslenia načrtujeme, ako je to s aktuálnosťou sociálnej trojčlennosti a v čom konkrétne je táto idea primeraná našej dobe viac, ako kedykoľvek predtým.

Trojnosť súčasnej ľudskej spoločnosti

SÉRIA: V čom spočíva novosť idey sociálnej trojčlennosti?, časť 2.

Pôvodné predstavy o formovaní spoločnosti, ktoré významným spôsobom určovali charakter doby od druhej polovice 18. storočia, pozostávali z obrazu polarizácie štátu a ekonomiky. Zjednodušene povedané, aby bola ľudská spoločnosť udržateľná, musí sa štát snažiť obmedzovať, prípadne naprávať, škody spôsobené ekonomickou prevádzkou. Tento model sa v rôznych podobách aplikoval ako pre kapitalistickú, tak neskôr aj pre socialistickú spoločnosť. To platí dodnes, rozdiel je len v spôsobe, akým sa výkon tejto korekčnej funkcie štátu realizuje. V kapitalizme je väčší dôraz na napravenie škôd (štátny dozor nad strategickými ekonomickými odvetvami, vytváranie zdravého konkurenčného prostredia, štátna sociálna sieť, politika podpory zamestnávania, štátne útulky a domovy sociálnych služieb), v socializme je väčší dôraz na predchádzanie škodám (direktívne riadenie ekonomiky, centrálné plánovanie, pracovná povinnosť, pridelovanie štátnych bytov a pod.). Tu je vhodné pripomenúť čitateľovi, že vôbec nehodnotíme, čo z toho je lepšie a čo horšie, iba sa snažíme urobiť si prehľad o tom, ako sa veci majú.

Nástup tretieho sektora

Približne v polovici 19. storočia si ľudia postupne začali uvedomovať to, že niektoré škody štát jednoducho nie je schopný odstrániť, ani im predchádzať (vtedy šlo hlavne o otázku otroctva, ktorá doteraz nie je uspokojivo vyriešená; v súčasnosti sú to napr. domáce násilie, špecifické problémy v marginalizovaných komunitách, nesloboda médií), alebo by možno niečoho aj schopný bol, ale jeho inštitúcie nemajú dostatočnú rozlišovaciu schopnosť, aby hrozby zaregistrovali ešte v čase, kým sa s nimi dá niečo účinne robiť (vplyv globálnych trendov, dlhodobý úpadok úrovne

vzdelávacieho systému). Okrem toho existujú aj škody, ktoré spôsobuje štát samotný (rôzne formy byrokratického násillia, prehnaná snaha kontrolovať, výchova k uniformite, trestanie a potláčanie kritických hlasov občanov a pod.), alebo dokonca štát v súčinnosti s ekonomikou (vytváranie podmienok pre dobývanie renty, korupcia). Objavil sa teda ďalší korekčný prvok, tzv. tretí sektor, resp. rôzne neziskové občianske organizácie a ľudia v nich pôsobiaci. Primárne ich činnosť nemá byť ani ekonomická, pretože ich zámerom nie je produkovať tovary a služby pre trh, ale ani politická, pretože obvykle neusilujú o získanie moci a podielu na riadení štátu. Chcú, aby štátna a ekonomická sféra boli držané v určitom rámci, ktorý by v dobre fungujúcej spoločnosti nemal byť prekračovaný. Toto možno pozorovať výraznejšie (dá sa to prirovnať k vlnám) približne okolo rokov 1848, 1875, 1918, 1945, 1968 a 1989 [1]. Odhadom sa dá povedať, že každá generácia (t. j. každých cca 30 rokov) sa v rámci možností snaží dať aktivitám tohto prvku novú podobu. Ak by sme si to trúfli extrapolovať, tak možno povedať, že niekedy do roku 2020 nás asi čaká ďalšia vlna - ale iba v prípade, že o to budú ľudia usilovať.

Tri prvky súčasnej spoločnosti

V súčasnej spoločnosti teda máme činné tri prvky:

- prvok ekonomický, ktorý produkuje a distribuuje tovary a služby určené na konzumáciu spotrebiteľmi,
- prvok štátny, ktorý napráva škody ekonomického prvku (a okrem toho sa stará o vonkajšiu a vnútornú bezpečnosť spoločnosti),
- prvok tretieho sektora, ktorý napráva škody ostatných dvoch prvkov (cirkev, ktorá bola pôvodne vo všeobecnosti súčasťou štátneho prvku, je vďaka úsiliu o odluku cirkvi od štátu postupne presúvaná do tohto tretieho prvku).

Môžeme to nazvať trojprvkovou spoločnosťou, spoločenskou trojakosťou a pod., avšak nie reálnou sociálnou trojčlennosťou [2], pretože tieto tri oblasti sú stále chaotickým spôsobom previazané.

Dôsledkom tejto chaotickosti je potom aj to, že ekonomické záujmové skupiny používajú štát ako nástroj dosahovania ziskov (rent-seeking, dobývanie renty) a tretí sektor ako podporu pre šírenie svojej ideológie (napr. liberálne think-tanky, šíriace idey slobodného trhu).

Politici prostredníctvom štátu prepojeného s ekonomikou vytvárajú ustanovovaním rôznych zákonných povinností podmienky pre spomínaný rent-seeking a zároveň vytvárajú aj byrokratickú štruktúru, prostredníctvom ktorej odmeňujú svojich verných pridelením lukratívnych funkcií alebo dobre platených pracovných miest, čím si upevňujú moc. Kupujú si tiež hlasy určitých skupín voličov prostredníctvom účelového prerozdelenia vybraných daní (namiesto principiálneho prerozdelenia, ktoré by prospievalo všetkým). Prepojenie štátu s tretím sektorom (t. j. rôzne štátom zriadené inštitúty, agentúry a združenia) zabezpečujú ovplyvňovanie verejnej mienky a neobjektívny výskum, ktorý má za cieľ iba poskytnúť „informácie“ o pozitívnom obraze politickej skupiny, ktorá je aktuálne pri moci.

Ani tretí sektor nie je nezávislý. Často sa tam v modifikovanej podobe vyskytuje kopírovanie neduhov uvedených pre ostatné dva prvky alebo sa v konečnom dôsledku jednoducho ľudia a inštitúcie tohto prvku zapredávajú za štátom či ekonomickou sférou poskytované peniaze (za príspevky z nadácií, zo štátnych fondov, zo zdrojov EU). Pôvodné ciele a snaha naprávať škody potom zostávajú v deklaratívnej rovine a stávajú sa len nástrojom zabezpečenia pohodlného života ich zakladateľov, prípadne nástrojom iných pôvodne nedeklarovaných zámerov (napr. mocenských, zámerné využitie popularity získanej pôsobením v treťom sektore na dosiahnutie významného spoločenského postavenia či vplyvnej politickej funkcie). Okrem toho určité škody priamo či nepriamo spôsobujú aj aktivity tohto tretieho prvku (snaha presadiť morálne cítenie určitej skupiny ľudí do formy zákona alebo povýšenie jednej národnej kultúry nad inú).

Samozrejme v každom prvku existujú pozitívne výnimky, ale vzhľadom na fungovanie celku nie sú schopné negatívne tendencie zvrátiť.

Chaoticky prepletené tri prvky spoločnosti navzájom negujú svoj pozitívny účinok

Príznačné pre celý tento opísaný komplex je, že funguje na princípe reaktívnosti - čiže prevažne len reaguje na to, čo sa deje, ale iba minimálne sa snaží byť niečím kreatívnym, niečím vopred usmerňujúcim a v predstihu utvárajúcim. Ani spomenuté predchádzanie škodám nie je kreatívne, lebo takmer bez výnimky sa také opatrenia zavedú až potom, keď sa škody rozpoznať a dodatočne posúdia ako opakované hroziace. To platí všeobecne v tom zmysle, že je možné, že nejaké dané škody boli zažitá a rozpoznaná v jednej krajine, a potom sa opatrenia implementovali aj v inej krajine ešte predtým, ako sa tam dané problémy objavili (obvykle bez ohľadu na lokálne podmienky, z čoho vyplývajú ďalšie komplikácie).

Táto reaktívnosť má za následok, že tri prvky sa navzájom brzdia v tom, čím by mohli byť prospešné spoločnosti, a zároveň aj tak nedokážu zabezpečiť jej bezproblémový chod, pretože vynulovaním pozitívnych vplyvov začnú postupne prevládať ich negatívne vplyvy. Napríklad, keď sa štát snaží zabrániť nedôstojnému zaobchádzaniu s pracujúcimi v ekonomickej sfére - aj keď je správne, že to robí - nepriamym následkom je negatívny dopad na zamestnanosť, a teda aj na životnú úroveň obyvateľstva. Menej pracujúcich znamená menej platiteľov daní a viac poberateľov sociálnych dávok, čo obmedzuje v činnosti štát samotný. Ak sa proti vykorisťovaniu snaží postaviť nejaká nezisková neštátna organizácia, tak má jednak problém s financovaním (len ťažko nájde pochopenie pre svoje zábery v ekonomickom sektore, pretože to ide proti jeho záujmom), a zároveň ju štátni úradníci môžu považovať za konkurenta, a prípadne aj za dôkaz vlastnej neschopnosti, a môžu sa snažiť brzdiť jej činnosť prehnanou snahou o kontrolu, administratívnu záťažou, a nakoniec aj ignorovaním svojich zákonných povinností (napr. povinnosť poskytnúť informácie podľa zákona o slobodnom prístupe k informáciám). Činnosť tejto treťosektorovej organizácie zase môže pôsobiť škodlivo na ekonomickú činnosť v prípade, že bude zaslepené vytvárať tlak na to, aby boli škody, na ktoré poukazuje, napravené bez ohľadu na reálne možnosti (ak napr. bude požadovať okamžité zlepšenie pracovných podmienok ignorujúc špecifické ekonomické podmienky danej situácie, môže dôjsť k úpadku zamestnávateľa, k ukončeniu výroby, prepúšťaniu a pod.).

Na uvedenom vidno, že v spoločnosti existujú reálne tendencie k trojitému členeniu, pričom neodčlenené súčasti navzájom negujú svoje pozitívne pôsobenie. Znamená to, že je potrebné ich odčleniť, aby dostal ich pozitívny vplyv možnosť pôsobiť a aby sa obmedzili negatívne javy. Na to je potrebné poznanie spoločenského utvárania a toto poznanie prináša práve sociálna trojčlennosť. Taký je aktuálny stav.

V budúcej časti si upresníme to, čo bolo už inde nazvané samovoľné odčleňovanie ekonomickej oblasti, a neskôr sa potom tiež trochu pozrieme na to, ako by bolo treba pristúpiť k tomu, aby sa táto situácia nasmerovala spoločensky zdravším a prospešnejším smerom.

[1] Nieкто by mohol namietnuť, že toto asi sotva platí pre celý svet, ale mýlil by sa. V deväťdesiatych rokoch 20. storočia došlo k celosvetovému významnému rozvoju tretieho sektora, vrátane najzaostalejších regiónov Afriky, Ázie a Juhoamerického kontinentu. História aktivít tretieho sektora je samozrejme omnoho dlhšia, prvé organizácie tohto typu vznikli približne v polovici 19. storočia, ale spočiatku sa presadzovali len veľmi ťažko, a v komunistických krajinách boli prakticky úplne zakázané. Nie je možné sa tu zaoberať podrobným rozborom tohto vývoja, to je ponechané na vlastné úsilie čitateľa. Koho to zaujíma, môžu začať napríklad tu (a odtiaľ sa dostane k ďalším zdrojom):

<http://www.slideshare.net/emhe/history-of-civil-society>

[2] Nicanor Perlas, spoluzakladateľ Globálnej siete sociálnej trojčlennosti, to nazýva „de facto trojčlennosťou“ alebo detskou fázou trojčlennosti, vid’:

<http://globenet3.org/threefold.shtml>.

Samovoľné odčleňovanie ekonomickej sféry spoločnosti

SÉRIA: V čom spočíva novosť idey sociálnej trojčlennosti?, časť 3.

V tejto sérii článkov ide o postavenie idey sociálnej trojčlennosti do súčasných súvislostí. Preto budem pokračovať v pozorovaní tendencií prítomných v ľudskej spoločnosti a v ľudskom úsilí, nakoľko korešpondujú s poznaním trojčlenného usporiadania spoločnosti.

Tendencia samovoľného odčleňovania ekonomickej sféry

Dnes veľmi často vidieť jav, kedy stojac bezradne pred problémami každodenného života sa stále častejšie z môžeme iba na opatrenia ekonomickeho charakteru. Tým sa myslí to, že sa všetko posudzuje cez očakávania krátkodobých merateľných (štatisticky dokázateľných) či na vlastnom pohodlí a stave konta pozorovateľných efektov. Je to takmer to jediné, o čom ešte sme schopní premýšľať, o čom sme schopní diskutovať. Symptomatické je, že najvášnivejší politický spor posledných

rokov na Slovensku sa týkal ekonomickej situácie veľkej súkromnej firmy, ktorá realizovala rozsiahle štátne zákazky [1]. Záplava iných problémov, ktoré sú pre túto spoločnosť kriticky dôležité – napríklad dlhodobý tragikomický stav školstva – vyvoláva len minimálnu angažovanú odozvu.

Hospodárenie, čiže zámerné a účelné zladenie prírodných zdrojov a produkčných možností na jednej strane, so schopnosťami a potrebami ľudí na strane druhej, sa stále viac mení na čisté kalkulovanie. Toto kalkulovanie má potom za následok redukciu všestranného úžitku na peniazmi vyjadriteľný zisk či aspoň úsporu.

Predchádzajúce platí dokonca aj v prípade, že nejde o striktno kapitalistický prístup. Nezáleží totiž na tom, či niekto individuálne prahne po zisku, to by samo osebe nedokázalo dať celému spoločenskému daniu onen kalkulačný charakter. Záleží však na tom, že ak sa ľudia majú dohodnúť na spoločnom postupe, tak jediné na čom sa zhodnú je vykalkulovaný peňažný úžitok. Tú zhodu si potom môžu prípadne potvrdiť demokratickým hlasovaním, ale nie je to podmienkou (a ak by niekto navrhoval vziať do úvahy iný typ úžitku ako peňažný, tak nenájde dostatočnú podporu, pretože väčšina ľudí z danej skupiny vlastne vôbec nebude rozumieť tomu, o čom hovorí).

Jedným z dôsledkov takého splošťovania myslenia je zmena pohľadu na prístup k spravovaniu spoločenských hospodárskych záležitostí. Od sedemdesiatych rokov 20. storočia dochádza k všeobecnému ústupu štátu z oblasti ekonomiky, ktorý sa odzrkadľuje v hesle „privatizácia, deregulácia, deetatizácia“. Ľudia si totiž začali uvedomovať, že regulovanie ekonomickej oblasti štátom spôsobuje ochromovanie individuálnej iniciatívy [2]. Tento proces ústupu sa odohráva nasledujúcimi spôsobmi:

- Rozsiahle zbavovanie sa štátu svojich vlastníckych práv k majetku a podnikom, ktoré sa týka nielen bývalých štátov východného bloku po roku 1989, ale prakticky štátov po celej planéte. S odôvodnením, že štát nie je dobrý vlastník, prechádzali do súkromných rúk celé odvetvia, ktoré boli pôvodne štátne, ako energetika, zdravotníctvo, doprava, poštové služby, a v niektorých prípadoch dokonca aj prevádzkovanie väzníc a zriaďovanie ozbrojených zložiek armády.
- Oddelenie menovej a úrokovej politiky od priameho štátneho vplyvu – aj napriek tomu, že orgány centrálnej banky môžu byť obsadzované politicky (ale všade to tak nie je), nekonajú podľa politických kritérií, ale na základe vyhodnotenia aktuálnych ekonomických podmienok.
- Osamostatnenie ekonomických regulačných inštitúcií, ako sú regulačné úrady a úrady pre dohľad nad strategickými odvetviami.
- Flexibilná pracovná legislatíva, ktorá síce formálne stále drží ochrannú ruku nad pracovnoprávnymi vzťahmi, ale zároveň umožňuje také výnimky v rámci pracovného práva, ktorých reálne dôsledky znamenajú možnosť upraviť si pracovné vzťahy len na základe potrieb ekonomickej sféry (agentúrne zamestnávanie, telepráca, práca z domu, zdieľané pracovné miesto atď.). To má umožniť prispôbenie zamestnávania ľudí neustále meniacim sa ekonomickým podmienkam.

To sú takpovediac celospoločenské tendencie podložené vedeckým výskumom a obsiahnuté tiež v programoch politických strán. Okrem nich sú tu ešte prítomné aj individuálne tendencie:

- Snaha „vyviazať sa zo systému“ alebo postaviť paralelný systém, pretože ten súčasný je takpovediac pokazený a nie je možné ho opraviť, prinajmenšom nie v dohľadnej dobe. Je to úsilie jednotlivcov stať sa viac či menej nezávislými na spoločenskom usporiadaní, byť sebestačný, či už individuálne alebo v rámci malej komunity. Táto snaha má rôzne podoby, obvykle značne idealistické či dokonca utopické: rozličné alternatívne (väčšinou lokálne) ekonomické modely, výmenné systémy (časové banky, barterové systémy), lokálne meny, organizované zdieľanie vecí, spoluspotrebitelstvo a podobne.
- Snaha vychádzajúca z anarchokapitalistických a libertariánskych stanovísk opierajúca sa o názor, že štát je zbytočný a všetko (vrátane služieb poskytovaných všetkými úrovňami verejnej správy) by malo byť komodifikované, čiže obchodovateľné ako akýkoľvek tovar. Prípadne v zmiernenej forme by malo ísť o redukciu štátneho vplyvu na minimum a umožnenie úplne slobodného trhu [3]. To je opakom prvého idealistického postoja, tu ide najmä o ekonomický pragmatizmus a voľnú hospodársku súťaž založenú na prežití silnejšieho.

Tieto tendencie nazývam súhrnne samovoľným odčleňovaním ekonomickej sféry. Napriek tomu, že jednotlivé snahy si ich pôvodcovia uvedomujú, predsa len si neuvedomujú to, na čom sa prostredníctvom týchto svojich snáh podieľajú. Je dosť možné, že ak bude niekto zo zástancov uvedených jednotlivých tendencií čítať tento text, tak dokonca poprie, že mu o niečo také ide. V každom prípade ale akýkoľvek organizovaný ústup, vytlačanie, ignorovanie alebo obchádzanie štátu v oblasti ekonomiky je procesom odčleňovania ekonomiky od štátnej oblasti života.

Možné ďalšie smerovanie doterajšieho súčasného trendu

Nejde tu o nejaké morálne hodnotenie uvedených snáh. Mnohé z nich sú vykonávané so zámerom prospieť svojmu okoliu či celej spoločnosti. Podobne, ako pri organizáciách tretieho sektora, aj tu ide predovšetkým o konkrétnych ľudí, ktorí nejaké aktivity realizujú – od nich závisí, či to bude mať priaznivý alebo nepriaznivý vplyv na ich okolie. Avšak v celospoločenskom kontexte, vezmúc do úvahy poznanie princípov spoločenského utvárania, ide o jednostranné odčleňovanie ekonomiky vykonávané v „snovom“ vedomí.

Podstatné však nie je to, aby sa aktivity, ktoré sú prospešné, jednoducho prestali realizovať. Naopak, treba v nich pokračovať, ale treba rozšíriť kontext, v ktorom sú vykonávané, aj o rozmer kultúrno-duchovnej oblasti života a jej princípu slobody. O tom dnes veľa nepočuť, dokonca mnohí veria, že táto oblasť je v podstate už dostatočne slobodná, a že je akurát potrebné zabezpečiť lepšie financovanie, t. j.

vyriešiť ekonomickú stránku vecí. Ľudia takmer úplne stratili vnímavosť pre duchovnú a myšlienkovú neslobodu a zviazanosť, ktorá v tejto oblasti panuje.

Ak by sa však pristúpilo k rozšíreniu vedomého chápania a utvárania spoločenských vzťahov a procesov aj na kultúrno-duchovnú oblasť, dosiahlo by sa tým vedomé úsilie o trojaké členenie spoločnosti, ktoré zákonite vyrovná onú jednostrannosť, a teda aj predíde prípadným škodám vyplývajúcim zo samovoľného odčlenenia ekonomiky od štátu (čiže rizikám, dvojčlennosti).

Ak bude trend samovoľného „snového“ odčleňovania ekonomiky pokračovať tak, ako doteraz, potom má ďalší vývoj dva možné smery.

Prvý smer by bol ten, že ak sa nájde dostatok politickej vôle, ktorá zabezpečí návrat k štátom skrotenému kapitalizmu, aký bol v západnej spoločnosti v období po druhej svetovej vojne, tak sa odohrá nejaká obdoba procesu kolektivizácie a zoštátnenia (ktorá by sama osebe vôbec nemusela byť násilná, môže sa diať napríklad zachraňovaním krachujúcich bánk, podnikov a pod). Riziká tohto smeru spočívajú v tom, že ekonomická oblasť života je celoplanetárna a pravdepodobne by si to vyžiadalo aj globálny štát. Založiť takýto globálny štát by bolo možné uskutočniť len s použitým silného nátlaku, pretože vzhľadom na rozdielnosť vývoja spoločenských celkov v jednotlivých oblastiach planéty by sa nenašla principiálna demokratická zhoda. To znamená, že globálny štát by nemal demokratický charakter. Predobraz takého globálneho štátu môžeme vidieť v súčasnej Európskej únii, kde volení zástupcovia majú stále menší vplyv na jej smerovanie a demokraticky nezvolené sily získavajú stále väčšiu moc.

Druhý smer by bolo možné nazvať refeudalizáciou, teda vytváranie situácie podobnej feudálnemu usporiadaniu. Súčasní oligarchovia by prevzali úlohu zemepánov, vládcov. Právny štát by v podstate zanikol (aj keď môže formálne zostať zachovaný kvôli zdaniu demokratickej oprávnenosti), zákon by sa stal len nástrojom presadenia ekonomického záujmu. Oligarchovia by mali svoju armádu (ktorá by zároveň bola políciou) a určovali by konečnú cenu či iné podmienky nákupu tej-ktorej služby alebo tovaru, a zároveň by si oni sami kúpovali lojalitu vybraných jednotlivcov, aby im pomáhali vládnuť. Oproti stredovekému feudalizmu by pri „oligarchofeudalizme“ bol rozdiel v tom, že by šlo o ateistický feudalizmus, čiže žiadna náboženská morálna korekcia (ktorá bola vtedy zrastená so svetskou mocou) by nebola prítomná. Prvotné štádium tohto smerovania spoločnosti môžeme v súčasnosti vidieť napríklad na Ukrajine.

Konkrétna podoba jedného či druhého smeru by závisela od konkrétnych okolností. To však nie je až také dôležité. Dôležité je, že vzhľadom na súčasný technologický pokrok by v oboch prípadoch bol možný oveľa vyšší stupeň nadvlády malej skupiny ľudí nad ostatnými. To znamená, že či už globálny štát alebo oligarchofeudalizmus by mohol vyústiť do kolosálneho a bezohľadného zotročenia celého ľudstva, pričom akýkoľvek odpor by bol eliminovaný už v zárodku [4].

Ako som už spomenul, zvládnuť proces odčleňovania ekonomiky konštruktívne znamená vedome pristupovať ku kultúrno-duchovnej oblasti. Tomu sa budem venovať v nasledujúcej časti tejto série.

[1] Mám na mysli kauzu súvisiacu s firmou Váhostav.

[2] Aj v socialistickom plánovanom hospodárstve bola táto skutočnosť rozpoznaná a v období po skončení normalizácie boli v ČSSR povolené samostatné technické iniciatívy (dnes by sme to asi nazvali technologické startupy, aj keď to nie je to isté), pridružená výroba a pod., ktoré mali vynikajúce výsledky v porovnaní s ostatnými podnikmi. Zdá sa, že to mohlo byť dobrou ukážkou toho, ako skĺbiť individuálnu iniciatívu a kolektívnu hospodársku správu, po roku 1989 to však už nepokračovalo. Vid' príklad známeho JZD Slušovice, ktoré vyrábalo aj počítače.

[3] Príkladom je „nápad“ českého libertariána Víta Jedličku založiť nový štát s úplne voľným trhovým hospodárstvom „Liberland“ na údajne neutrálnom území.

<http://finweb.hnonline.sk/spravy-zo-sveta-financii-126/cech-si-vytvoril-v-europe-novu-krajinu-zit-v-nej-chce-stvrt-miliona-ludi-736040>

[4] Ako v roku 2010 verejne povedal Zbigniew Brzezinski, šedá eminencia americkej zahraničnej politiky: „Povedané na rovinu, v minulosti bolo jednoduchšie kontrolovať milión ľudí, ako ich fyzicky zabiť, v súčasnosti je neporovnateľne ľahšie zabiť milión ľudí, než ich kontrolovať.“

<https://www.youtube.com/watch?v=CaMonYzPO0c>